

Oikeansuuntainen, mutta riittämätön

Wiberg, Matti (toim.): Yliopisto uusiksi! Aktiivi-
tutkijoiden näkökulmia. Hki: Gaudeamus, 1995.

Matti Wiberg on toimittanut kirjan, jossa tarkas-
tellaan yliopistojen luutumia ja ummetuksia. Kir-
jassa on neljätoista kirjoittajaa, joiden artikkelit on
jäsenetty järjestelmäajattelun logiikan mukaisesti
neljään pääluokkaan. Kirjoitukset eivät kuitenkaan
noudata järjestelmäajattelua kuten eivät mitään
muutakaan teoriaa. "Yliopisto uusiksi" on ilmaus
huolesta yliopistojen tilaa kohtaan. Se on ajankoh-
tainen ja tarpeellinen kirja.

Kirjoittajien mukaan yliopistot ovat moni-
ongelmaisia potilaita. Osa tekijöistä esittääkin toia
yliopistojen ongelmien korjaamiseksi. Kuinka
he sitten ovat onnistuneet tässä työssään?

Kirjan ongelma-analyysia on mahdollista kuva-
ta sanonnalla oikeansuuntainen, mutta riittämätön.
Kirjoittajat välttävät kyseenalaistamista sitä insti-
tutionaalista viitekehystä, jossa yliopistot toimivat.
Jouko Ylä-Liedenpohjaa lukuunottamatta kirjoit-
tajat pitävät yliopistojen toimintatapaa hyväksyttä-
vänä ja perusteiltaan terveenä. Toimintatavasta on
vain karsittava turhat oksat. Kirjoittajista eräät ha-
luavat jopa vahvistaa yliopistojen perinteistä
toimintatapaa. Tästä syystä epäilyt opetushallin-
non kyvyttömyydestä eivät sytytä.

Thomas Sowell, Hoover Instituutin tutkija, osoit-
taa kirjassaan "Inside American Education" (1993),
että yliopistojen perimmäinen ongelma on juuri se
institutionaalinen viitekehys, jossa yliopistot toi-
mivat ja josta ne pitävät kiinni. Sowellin analyysin
perusteella on mahdollista sanoa, että esimerkiksi
opiskelijoiden statuksen karsiminen ja määrärahojen
lisääminen eivät ratkaise mitään. Nämä ovat
kuitenkin niitä toimia, joita "Yliopisto uusiksi"
-teoksen kirjoittajat esittävät.

"Yliopisto uusiksi" -teoksen kirjoittajat välttä-
vät puuttumasta yliopistojen missioon. Kenen asi-
alla yliopistot ovat? Tiedon etsinnän vai vallan
valtateiden asialla? Jälkimmäinen tuntuu ensim-
mäistä osuvammalta arvaukselta. Yliopistoilla on
käyttöä, kun ne palvelevat erilaisia ammatillisia ja
kansallisia sivistysprojekteja. Ehkä juuri tässä on
eräs syy siihen, miksi tiede kysyvänä, kyseen-
alaistavana ja oppivana toimintana on menettänyt
merkitystään. Kirjoittajien mielestä tiede korjaan-
tuu korvaamalla osa hallinnosta uudella hallin-

nolla. Kirjassa tutkimus ja opetus ovat ikäänkuin
hallinnon johdannaisia eikä päinvastoin.

"Yliopisto uusiksi" -teos on ajatuksia ja keskuste-
lua herättävä kirja. Tässä tehtävässä se onnistuu
hyvin. Olisi toivottavaa, että se toimisi lähtö-
laukauksena ei vain yliopistoja, vaan koko opetus-
sektoria uudistavalle arvioinnille. Kirjalla on paik-
kansa tässä keskustelussa.

Risto Harisalo

Johtolangoista arvoituksen ratkaisemiseen

Perti Alasuutari, Laadullinen tutkimus. 2. uudis-
tettu painos. - Tampere: Vastapaino, 1994. 281
sivua.

"Metodioppaiden lukeminen ei ole aina miten-
kään riemastuttavaa puuhaa. Hyvä vertailukohta
on kieliopin sääntöjen pänttäminen", varoittaa
Perti Alasuutari teoksensa alkuriveillä. Varoitus
ei päde ainakaan teokseen Laadullinen tutkimus,
sillä se on kirjoitettu mukaansatempaavalla tyylil-
lä. Teoksen ensimmäisenä versiona pidettävä Erin-
omaista, rakas Watson: Johdatus yhteiskuntatutki-
mukseen ilmestyi v. 1989; puheenolevan teoksen
ensimmäinen painos on vuodelta 1993. Koska teos
on laajassa käytössä mm. yliopistollisena oppikir-
jana, siitä otettiin heti perään toinen uudistettu
painos. Teoksesta on suunnitteilla myös englannin-
kielinen laitos, jonka julkaisee yhteiskuntatietei-
den metodologiakirjallisuuteen erikoistunut Sage.

Koska kvalitatiivisten menetelmien suosio on
lisääntynyt merkittävästi yhteiskuntatutkimuksessa
1980-luvulta lähtien, Alasuutarin teokselle on ole-
massa selvä sosiaalinen tilaus. Teoksen luettuaan
ei ihmettele sen suosiota. Laadullinen tutkimus
tarjoaa varsin kattavan yleisesityksen kvalitatiivisen
tutkimuksen luonteesta. Teos on kirjoitettu asian-
tuntevasti; lukijan vakuuttuneisuutta tästä asiasta
lisää se, että Alasuutari hyödyntää empiirisiä toi-
tään antaessaan esimerkkejä aineiston keruusta ja
analyysistä. Teoksessa on onnistuneesti vältetty
kaksi äärimmäisyyttä: kyseessä ei ole kuiva metodi-
opas, joka kodifioi laadullisen tutkimuksen teke-
misen sääntöjä eikä myöskään löysä anekdootti-
kokoelma, jossa kuvaillaan esimerkkien valossa
kvalitatiivisen aineiston keruuseen ja analysointiin

liittyviä kysymyksiä. Alasuutari lähestyy laadullisen tutkimuksen problematiikkaa ensisijaisesti sosiologina, mutta teoksessa hyödynnettyjen esimerkkitutkimusten kirjo osoittaa sen, että laadullista tutkimusta voidaan tehdä lähes koko yhteiskuntatieteellis-humanistisella alalla. Kvalitatiivisia menetelmiä voivat hyödyntää esim. informaatiotutkijat siinä missä sosiologit ja historiantutkijatkin.

Kirjassa lähdetään siitä, että vaikka yksittäinen laadullinen tutkimus on aina tiiviisti kytköksissä aineistoonsa ja spesifiseen näkökulmaansa, laadullisen tutkimuksen prosessia ohjaavat myös yleisemmät metodisäännöt. Vaikka teokseen sisältyykin runsaasti laadullisen tutkimuksen luonnetta valaisevia esimerkkejä, Alasuutari kehottaa käsittämään ne pikemminkin virikkeiksi, jotka koskevat esim. tapoja yhdistellä eri aineistoja kuin normatiiviksi kuvauksiksi patenttiratkaisuista. Hän korostaakin (s. 21), että ”orjallisinkaan metodioppaan ohjeiden seuraaminen ei korvaa luovaa, loogista päättelyä ja argumentaatiota”, ts. ”sosiologista mielikuvitusta”. Alasuutari on onnistunut myös toisessa teoksen tasapainoisuutta edistävässä pyrkimyksessään. Hän ei ylistä kvalitatiivisten menetelmien erinomaisuutta ja vastaavasti moiti kvantitatiivisten metodien heikkouksia, vaan katsoo, että molemmilla lähestymistavoilla on vahvuutensa ja että niitä tulisi käyttää toisiaan täydentävästi myös yksittäisissä tutkimuksissa.

Alasuutarin mukaan laadullinen analyysi voidaan tiivistää kahteen vaiheeseen, havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen, ts. merkitystulkinnan tekemiseen tutkittavasta ilmiöstä hyödyntämällä aineistosta tuotettuja johtolankoja. Laadullisen tutkimuksen ideaalityypistä kuvaa selkeytetään kontrastoimalla se kvantitatiiviseen tutkimukseen eli ”lomaketutkimuksen” tyyppilisiin piirteisiin; lomaketutkimuksella tarkoitetaan tilastollisia kysely- ja haastattelumenetelmiä. Laadullinen tutkimus ei etsi muuttujien tilastollisia yhteyksiä, vaan lähtee ilmiöiden ja prosessien ”ymmärtävästä” ja ”paikallisesta” selittämisestä siinä sisällöllisessä rikkautessaan, jossa ne tutkijalle esittäytyvät arkielämän vaihtelevissa konteksteissa. Alasuutari ymmärtää laadullisella tutkimuksella ennen muuta merkitysten etsimistä. Tätä kautta laadullinen tutkimus kytkeytyy kulttuuri-tutkimukseen, sillä laadullisten aineistojen analyysissä on aina kysymys merkityksen käsitteestä ja merkityksellisen toiminnan tutkimuksesta.

Havaintojen tuottamista käsittelevien lukujen (4–9) osalta pidin erityisen kiinnostavana pohdintoja

jotka liittyvät tutkimuksen näkökulman valintaan. Lomaketutkimukselle on ominaista ns. faktanäkökulman hyödyntäminen. Esim. haastatteluaineistoa tarkastellaan puheena, jossa haastateltu antaa tietoja käyttäytymisestään, mm. siitä, kuinka monta kirjaa on lainannut kirjastosta viimeksi kuluneen vuoden aikana. Näin saatua tietoa (faktoja) voidaan hyödyntää muuttujien (esim. haastatellun ikä ja lainausaktiivisuus) välisten tilastollisten yhteyksien selvittämiseksi. Faktanäkökulmaa voidaan hyödyntää myös laadullisessa tutkimuksessa hahmoteltaessa erilaisia tyyppisiä, esim. ryhmiteltäessä haastateltuja aktiivikäyttäjiin, satunnaiskäyttäjiin ja ei-käyttäjiin. Laadullisen aineiston analyysi ei saisi kuitenkaan pelkistyä faktanäkökulman käyttöön ja lomaketutkimukseen ”pienoisaineistolla”, vaan faktanäkökulman tulisi tarjota vasta aineiston ensimmäinen tiivistys, josta kvalitatiivinen analyysi lähtee liikkeelle. Teoksessa annetaan vain vihjeitä faktanäkökulmaa kehittyneemmistä lähestymistavoista, joilla päästään kiinni tutkittavien ilmiöiden ”todelliseen” olemukseen. Yhtenä mahdollisuutena esim. kirjastonkäytön analyysissä voisi olla sen kontekstoiminen elämäntavan subjektiivisen mielen ja merkityksenannon tarkasteluun. Koska laadulliselle tutkimukselle ominaista, että metodikirja ei voi antaa aineistosta riippumatonta yleisohjetta näkökulman löytämiseksi, tutkijan valitseman näkökulman hedelmällisyys määrittyy tutkimuskohtaisesti, ts. suhteessa yksittäisen tutkimuksen kysymyksenasetteluun.

Tulosten tulkintaa, ts. ”arvoituksen ratkaisemista” koskevissa luvuissa (10–13) pohditaan mm. tylogisoinnin mahdollisuuksia ja aineiston sisäisen ristiriitaisuuden tuottamia ongelmia. Näihin lukuihin sisältyy tarpeellinen täsmennys, joka koskee metaforaa ”yhteiskuntatutkimus dekkarin työnä” (s. 189). Tieteellistä tutkimusta ei voida suoraan rinnastaa murhaa selvittävän Sherlock Holmesin työhön. Ongelmat eivät samalla tavalla ja ikään kuin lahjana tarjoutu tutkijan selvittäväksi (kuka oli murhaaja, miksi murha tehtiin, jne.), vaan ongelmatkin täytyy ensin keksiä. Alasuutarin suosima dekkari -metafora sopineekin paremmin aineiston analyysin ja johtopäätösten tekemisen luonnehdintaan, sillä niiden osalta on tosiaankin usein kyse ikään kuin ”arvoituksen ratkaisemisesta”.

Teoksen viimeinen luku käsittelee kirjoitusprosessia, joka on Alasuutarin mukaan yhtä keskeinen osa tutkimusta kuin esim. aineiston keruu. Kyse ei ole löydösten mekaanisesta kirjaamisesta ja raportin tuottamisesta ”kertakirjoittamisella”,

jonka tutkija osaa opittuaan raportin kirjoittamisen “tekniikan”. Kirjoitustyö on tekstin korjaamisen, analysoimisen ja hiomisen prosessi, joka vertautuu polkupyörällä ajamiseen: vaikka ajamisen taito onkin joskus opittu, itse ajaminen ei käytännössä onnistu, ellei tasapainoa jatkuvasti korjata. Alasuutari pohtii kiintoisasti myös sitä, voitaisiinko laadullisen tutkimuksen raportoinnissa poiketa lomaketutkimuksen perinteisestä IMRD-kaavasta Introduction-Method-Results-Discussion. Yhtenä vaihtoehtona voisi olla dekkarin tapaan sommiteltu raportti, jonka alussa ei paljastettaisikaan, mitä asioita eri luvuissa tullaan käsittelemään, vaan tutkimustuloksia “tiputeltaisiin” pitkin matkaa ja johdopäätökset kiteyttävä “arvoituksen ratkaisu” olisi luettavissa vasta loppusivuilta. Ehdotus on hyvä, sillä epäsovinnaiset ratkaisut piristäisivät akateemisten tutkimusten raportointia. Tosin “dekkarimallin” tai muiden “taiteellisen tutkimuksen” muotojen kokeilua saattaa osaltaan estää tutkijoille asetetut tuloksellisuuspaineet: jutun saa varmimmin läpi esim. kansainvälisiin lehtiin jäsentämällä sen makrorakenteen tutulla IMRD-kaavalla.

Ottaen huomioon Alasuutarin teoksen tehtävänasettelun ja sitä koskevat rajaukset kirjasta on vaikea keksiä varsinaisia puutteita. Joillekin huomautuksille on kuitenkin sijaa. Koska maassamme on julkaistu viime vuosina useita teoksia laadullisen tutkimuksen metodologiasta, puheenolevan kirjan paikka olisi voitu määrittää lähemmin esim. suhteessa sellaisiin teoksiin kuin Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta (toim. Klaus Mäkelä, Gaudeamus 1990), Juha Varto, Laadullisen tutkimuksen metodologia (Kirjayhtymä 1992) ja Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen, Diskurssi-analyysin aakkoset (Vastapaino 1993). Lukijaa kiinnostaa esim. se, miltä osin Laadullinen tutkimus täydentää näitä teoksia. Myös teoksen terminologiaa olisi voitu täsmentää pohtimalla, ovatko ilmaukset laadullinen ja kvalitatiivinen analyysi synonyymeja ja voitaisiinko vastaavasti puhua määrällisestä tai kvantitatiivisesta analyysistä ja/tai tutkimuksesta. Koska teoksen fokuksena on laadullinen tutkimus, ilmaukset laatu ja laadullinen olisivat ansainneet suppean filosofisen käsitte-analyysin esim. luvussa 2 (Mitä on laadullinen tutkimus?). Teoksen käyttöä oppikirjana ja miksei hakuteoksenakin helpottaisi, jos siihen olisi liitetty aiheenmukainen hakemisto – se varmaankin vaaditaan teoksen englanninkieliseen laitokseen.

Reijo Savolainen

JASIS – kansainvälinen amerikkalainen

JASIS ja ASIS

Journal of the American Society for Information Science, tuttavallisesti vain JASIS, on informaatiotutkimuksen keskeisimpiä tieteellisiä aikakauslehtiä. Käsitykseni mukaan se kuuluu arvostuksen perusteella kiistatta alan lehtien kärkikolmikkoon yhdessä Journal of Documentationin ja Information Processing and Managementin kanssa. Sangen monet informaatiotutkimuksen harjoittajat jakavat tämän käsityksen. JASISsta julkaisee American Society for Information Science, lyhyesti ASIS, joka on informaatiotutkimuksen merkittävin ammatillis-tieteellinen järjestö. JASIS on julkaisijansa virallinen (official) lehti. Sekä lehti että sen julkaisija ovat amerikkalaisia, mutta avoimia kansainväliselle vuorovaikutukselle. Näin voidaan sanoa, koska amerikkalainen painotus molemmissa on sangen suuri.

JASIS-lehden päätoimittajana on toiminut jo yli 10 vuoden ajan prof. Donald Kraft (Department of Computer Science, Louisiana State University). Hän vastuualueeseensa kuuluvat lehdessä julkaisutavat tavalliset artikkelit. Lehden pitkäaikainen toimittaja on Lois F. Lunin (Washington, D.C.), joka vastaa lehden Perspectives-osastosta. Toinen toimittaja Donald O. Case (School of Library and Information Science, University of Kentucky) vastaa kirja-arvosteluista. Toimituskunnassa on 16 jäsentä, joista 13 USAsta, 1 Kanadasta, 1 Saksasta ja 1 Englannista. Toimituskunnasta (1995) löytyy informaatiotutkimusta seuranneelle useita tuttuja nimiä, alan tunnettuja vaikuttajia :

Robert F. Barnes
 Peter Bollman (Saksa)
 Christine L. Borgman
 Bert R. Boyce
 Terrence Brooks
 William S. Cooper
 Irene S. Farkas-Conn
 Paul Kantor
 Robert M. Losee, Jr.
 Charles T. Meadow (Kanada)
 Henry Small
 Irene L. Travis
 Danny Wallace